

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

Тернопільський національний технічний університет імені Івана
Пулюя

Кафедра бухгалтерського обліку та аудиту

**«МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ
СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ І АУДИТУ»
Курс лекцій**

Тернопіль – 2016

Шостаківська Н.М., Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку і аудиту : Курс лекцій .- Тернопіль: ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016.-с.

Метою вивчення курсу "Міжнародні та національні стандарти бухгалтерського обліку і аудиту" є засвоєння сутності бухгалтерського обліку як науки та його становлення в сучасних умовах господарювання, теоретичне засвоєння знань щодо стандартизації обліку в Україні та на міжнародному рівні, правове регулювання бухгалтерського обліку та аудиту, організація та ведення бухгалтерського обліку як в Україні, так і за кордоном, основний зміст міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку і аудиту.

Відповідальний за випуск: к.п.н., доцент. Шостаківська Надія Михайлівна

Тема 1. Сутність міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

В Україні розвиваються ринкові відносини, встановлюються довгострокові торговельні зв'язки, створюються організації з участю іноземного капіталу, цінні папери виходять на міжнародну арену. У сучасних умовах необхідно вдосконалювати систему бухгалтерського обліку, оскільки вона становить інформаційну основу управління. Інформацією, що міститься у бухгалтерському обліку, користуються різні особи для прийняття рішень, а звітність виступає засобом комунікації між економічними суб'єктами на національному та міжнародних ринках. При інтеграції бізнесу потрібно узгоджувати і гармонійно поєднувати підходи при складанні звітних даних. Розкриття і зіставлення тенденцій розвитку російської облікової теорії і практики з принципами, прийнятими в країнах з розвиненою ринковою економікою, представляє інтерес для вибору національної системи обліку.

Глобалізація економічних відносин спричинила за собою **уніфікацію правил ведення бухгалтерського обліку в усьому світі**. Процес гармонізації систем бухгалтерського обліку зажадав розробки та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Для того щоб російські організації могли конкурувати з іноземними фірмами в залученні іноземних ресурсів, необхідна нова система нормативного регулювання бухгалтерського обліку та звітності. Реформування бухгалтерської звітності російських організацій відповідно до вимог міжнародних стандартів стає незаперечною завданням.

Проблема стандартизації бухгалтерського обліку і звітності все більше набуває міжнародного характеру. Уніфікація вимог до фінансової звітності та наднаціональні стандарти тягнуть за собою розробку стандартів не лише в окремих країнах, але і на міжнародній рівні. Таким чином, можна виділити три **рівні стандартизації правил фінансового обліку**:

1. національний;
2. регіональний;
3. міжнародний.

Національні стандарти фінансового обліку діють, як правило, в кожній окремій країні. Проте деякі національні стандарти набули світове значення. Так, американські стандарти US GAAP вийшли за рамки наднаціональних, тому що американський фондовий ринок становить більше 50% загальносвітового ринку капіталу.

Існують різні класифікації моделей бухгалтерського обліку (Додаток 1). Найбільшого поширення набули такі моделі обліку:

- Англо - американсько - голландська;
- Континентальна, або європейська;
- Південно - американська.

Поділ на моделі національного бухгалтерського обліку швидше умовне. Деякі країни використовують змішані системи з національною специфікою. Так, ісламська модель (країни ісламського світу та африканського континенту) розвивалася під сильним впливом мусульманської релігії. Основою цієї моделі є міркування моралі.

У деяких країнах застосовуються регіональні стандарти. Так, вимоги деяких європейських директив носять обов'язковий характер, включені в національне законодавство країн - членів Європейського союзу, роблячи вплив на практику фінансового обліку інших держав. Особливе значення мають 4-а директива від 25 липня 1978 року ЄС про річної фінансової звітності компаній і 7-а директива від 13 червня 1983 про консолідованої звітності. Вони регламентують правила складання річної (дозволяють використовувати два варіанти балансу і чотири варіанти звіту про прибутки і збитки) та консолідованої звітності. Регіональні стандарти діють також в Африці, Південній Америці, країнах Тихоокеанського регіону.

Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) - це загальноприйняті правила щодо визнання, оцінки та розкриття фінансово-господарських операцій для складання фінансових звітів фірмами у всіх країнах світу. Вони розроблені високопрофесійними міжнародними організаціями. **Мета їх розробки** - гармонізація національних систем обліку і звітності для підвищення споживчих якостей фінансової звітності. [6]

Розробка МСФЗ викликана наступними причинами:

- Необхідність більш дешевих джерел фінансування;
- Розширенням ринку застосування капіталу;
- Здійсненням міжнародних злиттів компаній, освітою спільних підприємств;
- Можливістю порівняльного аналізу різних систем бухгалтерського обліку;
- Використанням кращого досвіду бухгалтерського обліку та звітності, накопиченого в ринковій економіці;
- Зменшенням витрат транснаціональних корпорацій на підготовку бухгалтерських звітів і їх консолідацію;
- Забезпеченням інвесторів (у тому числі потенційних) достовірної та загальнозрозумілій фінансовою інформацією.

Компанії, що застосовують МСФЗ, отримують переваги: спрощений доступ до іноземних ринків капіталу, зростання довіри з боку іноземних інвесторів, зниження вартості капіталу для компаній. Звітність компаній різних країн порівнянна, прозора, зрозуміла; ведеться тільки один вид фінансового обліку.

Для керівника компанії, що застосовує МСФЗ, полегшується розуміння зв'язку між реальними подіями і фінансовими звітами, поліпшується прозорість звітності для прийняття управлінських рішень, підвищується якість рішень за результатами звітності.

Тема 2. Розробка міжнародних стандартів фінансової звітності.

В даний час питаннями стандартизації і уніфікації стандартів обліку та звітності займаються наступні організації:

- Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності;
- Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності при ООН;
- Європейська Комісія;
- Комісія з цінних паперів і бірж США;
- Рада з розробки фінансових облікових стандартів.

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності.

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board, ІАСБ) - це провідна [організація](#) у світі по розробці єдиних облікових стандартів. Для координації облікових стандартів, забезпечення на цій основі [порівнянності](#) і надійності інформації, [він](#) розробляє і публікує МСФЗ, службовців інструментом глобальної уніфікації фінансової звітності, що відповідає [процесу](#) глобалізації економіки. Саме стандарти ІАСБ були обрані в Росії як основа для створення нових російських стандартів.

Головні статутні цілі ІАСБ

ІАСБ був створений у 1973 році в результаті угоди професійних організацій 10 країн: Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, [Нідерландів](#), Великобританії, Ірландії та США. ІАСБ - це незалежна приватна [організація](#), членами якої на даний момент входять 143 об'єднання [бухгалтерів](#) (включаючи 5 асоційованих і 4 дочірніх члена) з 104 країн загальною чисельністю більше 2 млн. чоловік.

Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності має звузити розбіжності систем обліку та звітності шляхом зближення правил обліку і процедур, пов'язаних з підготовкою та поданням фінансової звітності.

В якості головних статутних цілей визначені наступні:

- формулювати і видавати в суспільних інтересах стандарти бухгалтерського обліку для використання при складанні фінансових звітів;
- сприяти прийняттю і поширенню міжнародних стандартів бухгалтерського обліку по всьому світу;
- здійснювати діяльність щодо покращення і гармонізації бухгалтерських стандартів і процедур, що стосуються складання та подання фінансових звітів.

Робота ІАСБ фінансується за рахунок внесків організацій - учасниць, засобів Міжнародної федерації бухгалтерів (International Federation of

Accountants, IFA), надходжень від транснаціональних компаній та бухгалтерських фірм, а також за рахунок виручки від видавничої діяльності.

Структура СМСФЗ.

Структура Ради складається з п'яти рівнів:

1. Правління Ради (IASB Board)
2. Консультативна група (Consultative group)
3. Консультативна рада за [стандартами](#) (Advisory Council)
4. Постійний комітет з інтеграції (Standing Interpretations Committee)
5. Робоча група з питань стратегії (Strategy Working Party)

Правління СМСФО - головний [орган](#) управління Комітетом та подання міжнародних стандартів фінансової звітності. Основними [функціями](#) правління є:

- координація діяльності КМСУ;
- визначення програми його стратегічного розвитку;
- призначення робочих груп для підготовки стандартів;
- контроль за розробкою стандартів;
- експертна [оцінка](#) підготовлених стандартів і остаточне їх схвалення.

До правління входять представники бухгалтерських організацій 13 країн, які призначаються Міжнародною федерацією бухгалтерів. Крім представників країн Правління призначає в свій [склад](#) до чотирьох організацій, що займаються проблемами складання фінансових звітів.

Консультативна група була заснована в 1981 році і включає представників міжнародних організацій, які зацікавлені в підготовці достовірних фінансових звітів і використовують їх у своїй діяльності. До таких організацій відносять фондові [біржі](#); органи, які регулюють ринки цінних паперів та міжурядові організації, національні органи, відповідальні за регламентацію і стандартизацію бухгалтерського обліку; міждержавні організації; міжнародні фінансові інститути і т.д. Консультативна група грає важливу роль при підготовці та прийнятті міжнародних стандартів, регулярно зустрічається з Правлінням СМСФО для обговорення питань щодо нових проектів Комітету, робочої програми і стратегії СМСФО.

Ще одним з органів СМСФО є **Консультативний (або Опікунська) рада за стандартами**, створений в 1995 році, до якого входять найвідоміші фахівці, що займають високі позиції в бухгалтерській професії та бізнесі. Основним завданням Ради зі стандартів є сприяння повсюдному прийняттю міжнародних стандартів та зміцнення авторитету СМСФО. У [функції](#) консультативної ради входять:

- розгляд і коментування стратегії та плану правління з точки зору їх відповідності потребам членів СМСФО;
- розгляд і коментування стратегії та плану правління з точки зору їх відповідності потребам членів СМСФО;
- сприяння участі та схваленню роботи СМСФО представниками бухгалтерської професії, діловими колами, користувачами фінансової звітності та іншими зацікавленими особами;

- пошук джерел фінансування роботи СМСФО, які не впливають на його незалежність;
- розгляд [бюджету](#) і фінансової звітності СМСФО.

Консультативна рада гарантує незалежність і об'єктивність Правління у прийнятті рішень з запропонованим стандартам. Рада не бере участі в самому процесі ухвалення рішень і не прагне впливати на нього. Зараз до складу цього органу входять 11 членів на дворічний термін, з правом переобрання.

У 1997 році Правління КМСФО схвалив створення **Постійного комітету з інтерпретацій**. У його завдання входить розгляд питань бухгалтерського обліку, які не отримали відображення в існуючих [стандартах](#) і можуть мати неоднозначне тлумачення. Робота Комітету здійснюється у тісній взаємодії з аналогічними національними комітетами. Комітет займається незадовільною практикою обліку в рамках міжнародних стандартів і виникненням нових обставин, не врахованих при розробці існуючих стандартів. Постійний комітет з інтерпретацій складається з 12 голосуючих членів, які беруть інтерпретації. Представники Європейської комісії та Міжнародної організації комісій з цінних паперів є спостерігачами без права голосу.

Процедура створення міжнародних стандартів

Основа розробки міжнародних стандартів бухгалтерського обліку складають ті процедури, які історично склалися в англо - мовних країнах, головним чином у США і Великобританії.

Процедура створення нового міжнародного облікового [стандарту](#) відрізняється відомою консервативністю, докладністю, займає відносно тривалий відрізок часу і складається з 6 циклів:

1-й цикл - формування Підготовчого комітету (Steering Committee).

2-й цикл - розробка проекту стандарту.

3-й цикл - підготовка робочого проекту положень стандарту.

4-й цикл - затвердження Правлінням робочого проекту положень стандарту.

5-й цикл - складання плану розробки міжнародного стандарту.

6-й цикл - підготовка проекту міжнародного стандарту.

Детальний [опис](#) процедури складання міжнародних стандартів представлено у Додатку 2,3.

Міжнародний [стандарт](#) бухгалтерського обліку вважається прийнятим, якщо його схвалили три чверті членів правління. Затвердженим текстом всіх міжнародних стандартів вважається [текст](#), опублікований Комітетом англійською мовою. Всі офіційні [переклади](#) готуються за участю фахівців СМСФО. В даний час МСФЗ офіційно [перекладені](#) на 4 мови (німецька, російська, французька і польська), йде [робота](#) над офіційним [перекладом](#) на китайську, японську, португальську та іспанську мови. Неофіційно міжнародні стандарти переведені на більш ніж 30 мов.

Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності при ООН.

Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів обліку та звітності при ООН була створена в 1982 р. і займається вивченням проблем

обліку в міжнародному аспекті, сприянням стандартизації обліку на національному та міжнародному рівні, допомогою країнам, що розвиваються у впровадженні стандартів. Група тісно взаємодіє з міжнародними [організаціями](#) (ООН, [ОЕСР](#), СМСФО).

Європейська Комісія

Європейська Комісія займається гармонізацією обліку в рамках Європейського Союзу. Цей [процес](#) ускладнюється наявністю істотних відмінностей у бухгалтерській практиці країн - членів Союзу: у Голландії, Великобританії та Ірландії - [бухгалтерський облік](#) орієнтований, перш за все, на кредиторів і власників, у Німеччині, Бельгії та [Люксембургу](#) - на [банки](#), у Франції [бухоблік](#) сильно залежить від макроекономічного планування. Основою європейського законодавства в галузі [бухобліку](#) є 4-та і 7-я Директиви Ради Міністрів. Перша торкається проблеми складання річної звітності акціонерними компаніями, друга присвячена питань складання консолідованої (зведеної) звітності. Також була прийнята Директива щодо річної і консолідованої звітності банків та інших фінансових інститутів і аналогічна Директива для страхових компаній. У листопаді 1995 р. [Європейська Комісія](#) схвалила новий підхід до гармонізації бухобліку. Визнавалося, що «європейські Директиви не [відповідають](#) міжнародним стандартам, необхідним для цілей ринку [капіталів](#). Транснаціональні компанії змушені готувати два комплекти фінансової звітності, що дуже дорого, і може приводити в замішання інвесторів». У зв'язку з цим [Європейський Союз](#) прийняв рішення про поступовий перехід на МСФЗ. Даний [процес](#) буде здійснюватися шляхом послідовного усунення відмінностей між Директивами та МСФЗ.

Комісія з цінних паперів і бірж США.

Комісія з цінних паперів і бірж США (Securities and Exchange Commission) - урядова організація США, чия юрисдикція поширюється на всі компанії, що продають цінні папери в [США](#) (включаючи іноземні). Тому Комісія може надавати певний вплив на методику бухгалтерської звітності.

Вже в квітні 1996 р. Комісія з цінних паперів і бірж США оголосила про підтримку СМСФО в якості розробника уніфікованих стандартів фінансової звітності.

Рада з розробки фінансових облікових стандартів.

Рада з розробки фінансових облікових стандартів (Financial Accounting Standards Board) займається розробкою [американських](#) облікових принципів. Як правило, [стандарти](#) цієї неурядової організації набувають поширення у країнах англо-американської моделі, однак зараз ця організація розглядається як потенційний конкурент СМСФО у розробці міжнародних стандартів фінансової звітності. [11]

Що стосується Росії, то в нашій країні такі організації роблять значний вплив на [розвиток](#) бухгалтерського обліку відповідно до [принципами](#) МСФЗ:

- **Інститут професійних бухгалтерів Росії** - [професійна](#) організація бухгалтерів, яка проводить атестацію бухгалтерських працівників на отримання кваліфікаційного атестата професійного бухгалтера: головного бухгалтера, бухгалтера - експерта, фінансового [менеджера](#), фінансового

експерта. ІПБ Росії - одна з провідних бухгалтерських організацій - був створений у квітні 1997 р. Як недержавна структура, що об'єднує атестованих бухгалтерів і аудиторів. Про його значення свідчить той факт, що в листопаді 2001 р. ІПБ РФ був прийнятий в діючі члени Міжнародної федерації бухгалтерів, де кожна [країна](#) може отримати тільки одне повне членство;

- **Асоціація бухгалтерів і аудиторів «Співдружність»** - незалежна громадська професійна організація, що об'єднує бухгалтерів і аудиторів, готує проекти нормативних документів з проблем бухгалтерського обліку та аудиту;
- **Регіональна організація бухгалтерів і аудиторів «Євразія»** - організація з практичного співробітництва бухгалтерів і аудиторів країн Співдружності Незалежних Держав. Здійснює тісну взаємодію з Координаційною радою з методології бухгалтерського обліку країн СНД.

Тема 3. Загальні принципи функціонування системи міжнародних стандартів фінансової звітності.

Міжнародні стандарти носять рекомендаційний характер і країни можуть самостійно приймати рішення про їх використання. Але оскільки МСФЗ це, по суті, узагальнена практика обліку найбільш розвинених облікових систем у світі ([американської](#) і європейської), то цілком очевидно, що їх сліпе копіювання часто може негативно позначитися на національній практиці бухобліку. Тому принциповою основою переходу на міжнародні стандарти, перш за все, має бути визнання загальних Принципів підготовки та складання фінансової звітності (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements).

Цілі фінансової звітності

Відповідно до Принципів «**мета фінансової звітності** полягає в наданні інформації про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані компанії. Ця [інформація](#) потрібна широкому колу користувачів при прийнятті економічних рішень ». До користувачів фінансової звітності Принципи відносять інвесторів, працівників, займодавців, постачальників та інших торгових кредиторів, покупців, уряду та їх органи, громадськість.

Крім цілей, концептуальні основи визначають загальні принципи складання фінансової звітності, правила визнання та оцінки окремих елементів фінансової звітності. Загальні принципи міжнародних стандартів були прийняті Правлінням в квітні 1989 р. і їх можна розділити на 2 групи: основоположні припущення та якісні характеристики інформації.

Основоположні припущення міжнародних стандартів

Принципи підготовки та складання фінансової звітності містять такі основоположні припущення:

- **Метод нарахування** (accrual basis) означає, що господарські операції відображаються в момент їх вчинення, а не в міру отримання або виплати грошових коштів та їх еквівалентів. Таким чином, операції будуть враховуватися в тому звітному періоді, в якому вони виникли. Даний принцип дає можливість отримати об'єктивну інформацію про майбутні зобов'язання і майбутніх надходженнях грошових коштів, тобто дозволяє прогнозувати майбутні результати підприємства.
- **Безперервність діяльності** (going concern) припускає, що підприємство продовжить свою діяльність у найближчому майбутньому. А оскільки у підприємства немає наміру ліквідуватися або суттєво скорочувати масштаби діяльності, то його активи будуть відбиватися за первісною вартістю без урахування ліквідаційних витрат. В іншому випадку фінансова звітність повинна складатися на іншій основі, і ця основа повинна бути розкрита.

Допущення майнової відокремленості організації, згідно з яким активи і зобов'язання організації існують окремо від активів і зобов'язань власників цієї організації, що діють в російській практиці, МСФО не передбачено.

Практична реалізація цього допущення на вітчизняних підприємствах призводить до того, що при відображенні активів в бухгалтерському обліку юридична форма превалює над економічним змістом. Наприклад, організація в комерційних цілях придбала будівлю і почала користуватися ним, витягуючи економічні вигоди, проте державна реєстрація будівлі ще не здійснено. Відповідно до російського законодавства даний об'єкт обліку не можна віднести до основних засобів (він повинен перебувати у складі капітальних вкладень), не допускається в даному випадку і нарахування амортизації, що негативно позначається на достовірності представленої фінансової звітності: спотворюється інформація про реальну вартість активів, а також про витрати організації. МСФЗ дозволяють уникнути подібних невідповідностей.

Якісні характеристики інформації

Відповідно до МСФЗ якісні характеристики є «атрибути, що роблять подану у фінансовій звітності інформацію корисною для користувачів». МСФЗ виділяють чотири основні якісні характеристики: зрозумілість, порівнянність, доречність і надійність.

Зрозумілість (understandability) інформації означає, що вона доступна для розуміння користувачам, які мають достатні знання в області бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що інформація про складні питання, що вимагає розкриття у фінансовій звітності не повинна виключатися тільки через те, що вона може не відповідати вимогу зрозумілості для деяких користувачів.

Порівнянність або порівнянність (comparability) інформації повинна забезпечувати порівнянність даних фінансової звітності, як з попередніми періодами, так і по відношенню до інших компаній. Це означає, необхідно розкривати всі зміни в обліковій політиці таким чином, щоб дана вимога виконувалося.

Доречність або значимість (relevance) інформації передбачає, що вона буде впливати на економічні рішення користувачів. Доречність інформації визначається її характером та суттєвістю. В одних випадках характеру інформації достатньо для її розкриття, незалежно від суттєвості. В інших випадках велике значення має суттєвість, коли пропуск або спотворення інформації може вплинути на економічні рішення користувачів звітності. Кожна суттєва стаття повинна представлятися у фінансовій звітності окремо. Несуттєві суми повинні включатися до складу більших статей аналогічного значення. Точних кількісних критеріїв суттєвості не існує, хоча в окремих положеннях стверджується, що статті, що перевищують 5% загального підсумку за цим звітом, слід розглядати як істотні.

Надійність або достовірність (reliability) інформації має місце в тому випадку, якщо вона не містить істотних помилок та перекручень і є неупередженою. Достовірна інформація повинна відповідати таким вимогам:

- Правдиве уявлення (faithful representation) - інформація повинна правдиво розкривати господарські операції у фінансовій звітності;
- Пріоритет змісту над формою (substance over form) - інформація повинна брати до уваги, насамперед, економічну сутність фактів господарських операцій, а не юридичну форму;
- Нейтральність (neutrality) тобто ненацеленість інформації на інтереси певних груп користувачів;
- обачність (prudence) - це дуже важлива вимога, що полягає у консервативній оцінці активів і пасивів. Активи і доходи не повинні бути переоцінені, а зобов'язання і пасиви недооцінені, тобто активи відображаються за найменшою з можливих оцінок, а зобов'язання - за найбільшою. Іншими словами, враховуються потенційні збитки, а не потенційні прибутку;
- Повнота (completeness) - в звітності повинні знайти відображення всі істотні з точки зору користувачів звітності факти господарської діяльності за звітний період.

Інформація представлена правдиво, якщо факт господарської діяльності або подія відповідають його кваліфікації та оцінки в бухгалтерській звітності.

Очевидно, що для забезпечення якісних характеристик інформації, що представляється необхідний зважений підхід, щоб витрати на підготовку інформації не перевищували вигоди, одержувані від її використання.

У російській практиці вимоги до якості представленої звітної інформації в цілому відповідають міжнародним підходам.

Елементи фінансової звітності

Елементи фінансової звітності - це економічні категорії, які пов'язані з наданням інформації про фінансовий стан підприємства і результати його діяльності. Виділяються 5 елементів фінансової звітності.

Активи - це кошти або ресурси, контрольовані підприємством і є результатом минулих подій і джерелом майбутніх економічних вигод. Активи відображаються в балансі за умови, якщо існує ймовірність майбутніх

економічних вигод і вартість активів може бути достовірно оцінити. При визначенні активу право власності на нього не є основним.

Зобов'язання - це існуюча на звітну дату заборгованість, що виникла з подій минулих періодів, погашення якої призведе до відтоку ресурсів підприємства. Зобов'язання відображаються в балансі, тільки коли існує ймовірність майбутнього відтоку ресурсів, що втілюють економічні вигоди, в результаті погашення існуючого зобов'язання, і величина такого погашення може бути достовірно оцінити.

Власний капітал - це залишилося частка активів підприємства після вирахування всіх зобов'язань.

Доходи - це збільшення економічних вигод підприємства за звітний період, що призводить до розширення активів і зменшення зобов'язань, результатом чого є зростання власного капіталу (включаючи вклади власників у статутний капітал). Дохід включає виручку, отриману в результаті основний (статутний) і неосновної діяльності підприємства.

Витрати - це скорочення економічних вигод, яке виражається в зменшенні або втраті вартості активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу.

Тема 4. Сутність і значення міжнародних стандартів бухгалтерського обліку

Проблема невідповідності моделей бухгалтерського обліку носить глобальний характер. У всьому світі в процесі роботи укладачів та користувачів фінансових звітів виникає проблема уніфікації бухгалтерського обліку. В даний час найбільшу популярність здобули два підходи до її вирішення: гармонізація і стандартизація. Вони спочатку розрізнялися як за закладеною в них ідеологією, так і за принципами реалізації. Однак в останні роки обидва терміни часто використовуються як синоніми або як взаємодоповнюючі поняття.

Ідея гармонізації різних систем бухгалтерського обліку реалізується в рамках Європейського співтовариства (ЄС). Суть її полягає в тому, що в кожній країні може існувати організація обліку і система стандартів, її регулюють. Головне, щоб ці стандарти не суперечили аналогічним стандартам у країнах - членах спільноти, тобто перебували у відносній «гармонії» один з одним. Ідея стандартизації облікових процедур реалізується в рамках уніфікації обліку, яку проводить Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку - КМСБО (International Accounting Standards Committee, IASC), розробляючи та публікуючи Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку - МСБО (International Accounting Standards, IAS). Суть цього підходу полягає в розробці уніфікованого набору стандартів, застосованих в будь-якій ситуації в будь-якій країні, в силу чого відпадає необхідність створення національних стандартів.

Що стосується впровадження єдиних стандартів, то цього слід добиватися не законодавчим, а шляхом добровільної угоди професійних організацій країн.

Необхідність єдиних міжнародних стандартів полягає в наступному:

- Інвестори шукають об'єкти для [інвестування](#) в усьому світі;
- Компанії бажають отримати [кредит](#) з найменшим відсотком у будь-якій країні;
- Об'єднання підприємств, що знаходяться в сусідніх країнах;
- Відмінності в системах бухгалтерського обліку можуть повністю заплутати [порівняння](#) показників фінансової звітності.

Існують певні [переваги](#) застосування МСБО:

- Збереження коштів на розробку і узгодження національних стандартів;
- Високий рівень довіри до фінансових звітів на ринку;
- Можливість залучення інвесторів;
- [Обмін](#) ідеями;
- Створення фундаменту для національних стандартів.

Розглянемо позитивні і негативні риси Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Їх об'єктивними перевагами перед національними [стандартами](#) в окремих країнах є:

- Чітка [економічна](#) логіка;
- Узагальнення кращої сучасної світової практики в галузі обліку;
- Простота сприйняття для користувачів фінансової інформації в усьому світі.

При цьому міжнародні стандарти дозволяють не тільки скоротити [витрати](#) компаній але підготовки своєї звітності, особливо в умовах консолідації фінансової звітності підприємств, що працюють в різних країнах, але і знизити [витрати](#) по залученню [капіталу](#). Однак слід відзначити і недоліки МСБО. До них, зокрема, можна віднести:

- Узагальнений характер стандартів, що передбачає Досить велике різноманіття методів обліку;
- Відсутність докладних інтерпретацій і прикладів застосування стандартів до конкретних ситуацій.

Тема 5. Організація діяльності комітету з міжнародним стандартам бухгалтерського обліку.

Фінансова [звітність](#) підприємств різних країн має певні відмінності, які обумовлені соціальними, економічними і політичними чинниками. Ці відмінності значно утрудняють аналіз інформації та прийняття рішень в умовах розвитку міжнародної торгівлі, глобалізації фінансових ринків.

Для забезпечення гармонізації фінансової звітності 29.06.73 р. створено **Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО).**

Розкриваючи цілі створення, [організаційну](#) структуру і діяльність Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, доцільно розглянути [історичний](#) аспект координації бухгалтерського обліку у світовому масштабі. Міжнародна координація обліку ведеться вже більше 90 років.

Одним з найважливіших для координації обліку подій тих років було створення КМСБО. Комітет був заснований в 1973 р. за угодою між професійними організаціями бухгалтерів Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, [Нідерландів](#), Ірландії, Великобританії. До складу КМСБО входять всі [професійні](#) організації бухгалтерів, які є членами Міжнародної федерації бухгалтерів (МФБ). Федерація не видає облікових стандартів. Її роль в процесі стандартизації дуже значна, *по-перше*, МФБ проводить конгреси бухгалтерів і, *по-друге*, вносить істотний внесок у дохідну частину [бюджету](#) Комітету з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

У 1993 р. між КМСБО та МОКЦБ підписано угоду, [відповідно](#) до, яким компанії, які бажають отримати котирування на фондовій [біржі](#), повинні складати звітність відповідно до міжнародних стандартів обліку.

В даний час [стандартизацією](#) обліку, крім КМСБО, займається також Міжурядова робоча група експертів з міжнародних стандартів області обліку і звітності при ООН і робоча група за обліковими стандартами Організації економічного співробітництва та розвитку. Проте загально визнано, що провідна роль у цьому процесі належить КМСБО. Його метою є формування, видання й удосконалення стандартів бухгалтерського обліку для недержавного (приватного) сектора.

КМСБО знаходиться в Лондоні, спонсорами виступають 153 прогресивні [бухгалтерські](#) організації з 112 країн світу.

Робота КМСБО фінансується за рахунок внесків професійних об'єднань бухгалтерів, різних компаній, фінансових організацій, а також за рахунок прибутку від публікації стандартів. У 1999 р. [бюджет](#) КМСБО склав близько 3 млн дол

Структура Комітету складається з 5 рівнів:

1. Правління Комітету (IACS Board).
2. Консультативна група (Consultative Group).
3. Консультативна Рада за стандартами (Advisory Council).
4. Постійний Комітет з інтерпретацій (Standing Interpretations Committee).
5. Робоча група з питань стратегії (Strategy Working Party).

Правління КМСБО - це головний [орган управління](#) Комітетом та подання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Правління включає представників бухгалтерських організацій з 13 країн, (або одночасно з декількох країн), які призначаються Міжнародною федерацією бухгалтерів (International Federation of Accountants, IFAS). Співпраця федерації та КМСБО почалося в 1983 р. і в даний час до складу Комітету входять всі організації - члени IFAS. Крім представників країн, Правління призначає до свого складу до 4 організацій, що займаються проблемами складання фінансових звітів. Кожен з членів Правління може бути представлений одним або двома представниками і одним технічним радником. Зазвичай делегація складається з представника

промислової організації та представника організації, що займається розробкою національних стандартів. Станом на квітень 2000 р. Правління складалося з 16 членів. Це бухгалтерські організації з країн: [Австралія](#), Канада, Франція, Німеччина, [Індія](#) та [Шрі-Ланка](#), [Японія](#), [Малайзія](#), [Мексика](#), Голландія, Північна федерація громадських бухгалтерів, Південна [Африка](#) та [Зімбабве](#), Великобританія, США, а також представники організацій: Міжнародна рада [інвестиційних](#) асоціацій, Федерація промислових холдингових компаній Швейцарії і Міжнародна асоціація інститутів фінансових керуючих. Статус спостерігачів в Правлінні (тобто без права голосу) мають: [Європейська Комісія](#), Рада з розробки фінансових облікових стандартів США, Міжнародна [організація](#) комісій з цінних паперів та Китай.

Члени Правління обираються на 2,5 роки з правом переобрання. На практиці Правління Комітету, збирається на тиждень 4 - 5 раз на рік; воно обирає голову та його заступника.

Консультативна група заснована в 1981 р. і включає представників міжнародних організацій - розробників і користувачів фінансової звітності; фондових бірж; органів, що регулюють ринки цінних паперів і міжурядових організацій. Консультативна група регулярно зустрічається з Правлінням КМСБО для обговорення питань щодо нових проектів Комітету, робочої програми і стратегії КМСБО. Група грає важливу роль у підготовці та прийнятті міжнародних стандартів.

Зараз членами Консультативної групи є:

- Міжнародна федерація цінних паперів та [фінансів](#) (Federation Internationale des Bourses de Valeurs, FIBV).
- Міжнародна асоціація розвитку бухгалтерської освіти та досліджень (International Association for Accounting education and Research, IAAER).
- Міжнародні банківські асоціації (International Banking Associations).
- Міжнародна асоціація адвокатів (International Bar Association, IBA).
- Міжнародна Торгова Палата (International Chamber of Commerce, ICC).
- Міжнародна конфедерація вільних профспілок (International Confederation of Free Trade Unions, ICFTU).
- Всесвітня конфедерація праці (World Confederation of Labor).
- Міжнародний комітет по стандартам оцінки (International Valuation Standards Committee, IVSC).
- Міжнародна фінансова корпорація (International Finance Corporation, IFC).
- Всесвітній Банк (The World Bank). В якості спостерігачів у Консультативну групу входять:
 - Рада зі стандартів фінансового обліку (Financial Accounting Standards Board).
 - [Організація](#) з економічного співробітництва і [розвитку](#) (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD).
 - Європейська комісія (European Commission).
 - Відділення ООН по транснаціональним корпораціям і інвестиціям (United Nations Division on Transnational Corporations and Investment).

Настільки впливовий складу групи свідчить про визнання, яке отримали міжнародні стандарти і про прагнення міжнародного бізнесу забезпечити єдиний підхід до «читання» (фінансової звітності).

Ще один орган КМСБО - Консультативний (Піклувальна) Рада за стандартами, створений в 1995 р. У Консультативна Рада входять найвідоміші фахівці, що займають високі позиції в бухгалтерській професії та бізнесі. Основним завданням Ради є сприяння повсюдному прийняттю міжнародних стандартів та зміцнення авторитету КМСБО. Консультативна Рада виконує наступні функції:

- Розгляд і коментування стратегії та плану Правління з точки зору їх відповідності потребам членів Комітету.;

- Підготовка річного звіту щодо ефективності діяльності Правління в процесі досягнення його цілей і виконання обов'язків;

- Сприяння участі та оцінці роботи КМСБО представниками бухгалтерської професії, діловими колами, користувачами фінансової звітності та іншими зацікавленими особами;

- Пошук джерел фінансування роботи Комітету таким про разом, щоб зберігалася незалежність Комітету;

- Розгляд бюджету і фінансової звітності КМСБО. Консультативна Рада гарантує незалежність і об'єктивність Правління у прийнятті рішень з запропонованим стандартам. Рада не бере участі в самому процесі ухвалення рішень і не прагне впливати на нього. Зараз до складу цього органу входять 11 членів на дворічний термін, з правом переобрання.

Міжнародні стандарти носять рекомендаційний характер п країни можуть самостійно приймати рішення про їх використання. Але оскільки МСБО це, по суті, узагальнена практики обліку найбільш розвинених облікових систем у світі ([американської](#) і європейської), то цілком очевидно, що їх сліпе копіювання часто може негативно позначитися на національній практиці [бухобліку](#). Тому основою переходу на міжнародні стандарти перш за все має бути визнання загальних Принципів підготовки та складання фінансової звітності.

Тема 6. Етапи традиційних процесів розробки міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

I етап - формування редакційної комісії. Її очолює уповноважений представник Правління; вона зазвичай включає представників бухгалтерської професії не менше ніж з трьох різних країн, але мовляв-сет включати представників інших організацій, які перебувають у Правлінні або Консультативної групи, а так само експертів у певних областях;

II етап - розробка проекту Міжнародного [стандарту](#). Редакційна комісія розглядає виникають питання підготовки та подання фінансових звітів, а також обговорює план роботи КМСБО над цими питаннями. Вона вивчає вимоги до бухгалтерського обліку і облікову практику на національному та регіональному рівнях, включаючи різні бухгалтерські системи в різних економічних умовах. У результаті обговорення зазначених питань, [Редакційна](#) комісія подає на розгляд Правління «загальний план розробки проекту міжнародного стандарту фінансової звітності»;

III етап - підготовка робочого проекту положень стандарту. Редакційна комісія готує «Робочий проект положень». Його метою є встановлення тих принципів, які будуть використані при підготовці «Проекту міжнародного стандарту фінансової звітності». Він також містить [опис](#) розглянутих альтернативних рішень і причини, за якими рекомендовано їх прийняття або відхилення. Всі зацікавлені сторони можуть вносити свої пропозиції та зауваження на стадії розгляду проекту, зазвичай триває чотири місяці;

IV етап - затвердження Правлінням робочого проекту положень стандарту. Редакційна комісія розглядає перелік зауважень по «Робочого проекту положень» і погоджує остаточний варіант, після чого даний проект подається на затвердження Правління і використовується як база для підготовки «Проекту міжнародного стандарту фінансової звітності». Остаточний варіант «Робочого проекту положень» не публікується, однак може бути представлений на вимогу громадськості;

V етап - складання плану розробки міжнародного стандарту. Редакційна комісія розробляє план «Проекту міжнародного стандарту фінансової звітності», який згодом розглядається і публікується в разі його прийняття. Всі зацікавлені сторони можуть вносити свої пропозиції та зауваження на стадії розгляду проекту, яка зазвичай триває від одного місяця до півроку.

VI етап - підготовка проекту міжнародного стандарту. Редакційна комісія розглядає всі пропозиції та зауваження і готує «Проекту міжнародного стандарту фінансової звітності» на розгляд Правління. Після затвердження проекту, для чого необхідно не менше 2 / 3 голосів членів Правління, публікується новий [стандарт](#) бухгалтерського обліку. У ході цього [процесу](#) Правління може вирішити, що дане питання вимагає додаткової консультації або складання переліку обговорюваних питань для отримання різних коментарів. При цьому може з'явитися необхідність підготувати не один, а кілька варіантів «Проекту міжнародного стандарту фінансової звітності».

Тема 7: Організації, що займаються розробкою нормативних документів аудиту.

Міжнародний досвід аудиторської діяльності. Професійні організації аудиторів

Ведучі країни розвинутого ринку в Європі й Америці мають багатовіковий досвід проведення аудита. Як розвинутий інститут правової економіки і сучасного цивільного суспільства аудит сформувався саме на Заході. (Його історія велика і вона може бути предметом окремого дослідження.) [102, стр. 22-23].

У результаті до дійсного часу створена міцна міжнародна правова основа аудита, докладно розроблені форми його організації, видаються і постійно поповнюються великі методичні матеріали для аудиторів. У них визначені і класифіковані основні поняття, терміни, категорії аудиторської діяльності.

Вивчення і накопичений досвід вітчизняних аудиторських фірм показують, що він має визначені яскраво виражені національні особливості (наприклад, він прямо, а не побічно зв'язаний з консалтингом), хоча багато положень, що містяться в іноземних джерелах, цікаві і придатні для того, щоб допомогти становленню аудиторських фірм України.

У підрозділі 1.1. ми з'ясували, що спочатку і на Заході аудит був не чим іншим, як перевіркою і підтвердженням вірогідності бухгалтерських документів і звітності. Аудитори в основному розглядали первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку, а також складену на їхній основі бухгалтерську звітність.

Потім аудитори-професіонали стали більш уважно вивчати взаємини між людьми (між організаторами і виконавцями бізнесу своїх клієнтів), що складають і використовують бухгалтерські документи і записи.

Сучасний аудит, у тому числі і на Заході, - це аудит, заснований на ризику. Це процес, у якому використані позитивні сторони не тільки підтверджуючого, а також системно-орієнтованого аудита, але й аудита, переважно заснованого на статистичному або нестатистичному вибірковому дослідженні.

Для всіх бухгалтерів і аудиторів на Заході обов'язкове дотримання принципів бухгалтерського обліку, що іноді називають стандартами - GAAP (Generally Accepted Accounting Principles). Наприклад, у США власне стандарти по бухгалтерському обліку затверджує незалежна рада - FASB (Financial Accounting Standards Board) після тривалих публічних обговорень.

Крім бухгалтерських стандартів застосовуються також стандарти аудита - GAA (Generally Accepted Auditing Standards), що допомагають аудитору в проведенні перевірок, що підказують рішення і порядок роботи. Стандарти аудита підготував спеціальний відділ AICPA - Рада по стандартах аудита. Вони обов'язкові для всіх аудиторів країни. При їхньому порушенні (тобто у випадках неспроможності аудита) суди й інші органи, що здійснюють нагляд над аудиторами, вправі припинити їхню діяльність.

Незалежні аудитори можуть працювати індивідуально, але частіше вони поєднуються у фірми й організації (це більш ефективно), що можуть мати різні найменування. Так, у західній практиці й у сучасній економічній літературі достатньо відомі фірми присяжних бухгалтерів (CA firms у

Великобританії) чи фірми дипломованих суспільних бухгалтерів (CPA firms у США).

У країнах Заходу функціонують десятки тисяч аудиторських фірм (тільки в США їх більш сорока п'яти тисяч [102, стр. 119]), від часток, що складаються з одного чи чоловік декількох присяжних бухгалтерів (таких фірм близько 90-95 %), до величезних, які мають вирішальну роль у світовому аудиті. Захоплення влади корпораціями на Заході й інтернаціоналізація капіталу в нашому бурхливому столітті також підвищили роль аудиторських фірм. Виникли (особливо після другої світової війни) і надзвичайно зміцніли монополісти, перші транснаціональні корпорації аудиторів. Це була "велика вісімка", що, після відповідних трансформацій, перетворилася спочатку в "шістку", а з 1998 р. - у "п'ятірку", зважаючи на скандал з "Андерсеном", можливо у "четвірку".

Авторитетні професійні і ділові видання багатьох країн періодично публікують різні списки ведучих аудиторсько-консультаційних фірм (як національних, так і транснаціональних).

Багато хто з цих списків містять різні статистичні зведення про їхню діяльність, у тому числі і більш-менш регулярно обновлювані.

Такі публікації в ряді випадків дозволяють їхнім авторам ранжувати аудиторсько-консультаційні фірми за визначеними показниками.

Найчастіше таке ранжирування фірм здійснюється по обсязі річного доходу (під який мається на увазі обсяг реалізації) чи по чисельності співробітників (кількості професіоналів) і т.д.

По транснаціональних корпораціях, у які зараз перетворилися ведучі аудиторсько-консультаційні фірми, у таких списках, як правило, містяться також зведення про кількість країн, у яких вони функціонують (з 90-х рр. і в Росії). Зрозуміло, дані показники характеризують не тільки статистику, але і динаміку показників, що приводяться в подібних рейтингах.

Серед найбільших аудиторських фірм насамперед можна назвати:

- 1) Coopers and Lybrand ("Купері і Лайбранд", англо-американська), з 1998 р. злилася з Price Waterhous («Прайс Уотерхаус», також англо-американська).
- 2) Deloitte and Touch (Дилойт і Туш», американо-японська).
- 3) Arthur Andersen (Артур Андерсен), американська).
- 4) Ernst and Young ("Ернст і Янг", шотландська).
- 5) KPMG (КПМГ), у тому числі Peat Marwick, BDO й ін.

Загальноприйняте збірне ім'я цих фірм - "велика п'ятірка". Це дійсно авторитетні в усьому світі монополісти, і у своїй сукупності перераховані п'ять фірм - визнаний і великодосвідчений лідер міжнародного аудиторсько-консультаційного бізнесу. Слід зауважити, що компанія Arthur Andersen ще не ліквідована на цей час і за своїми обсягами ще може відноситись до "п'ятірки".

Кожна з названих фірм має велику кількість офісів у різних країнах, усі вони є членами Інституту присяжних бухгалтерів. "Велика п'ятірка" обслуговує близько 90% найбільших клієнтів. Ці фірми здатні виконувати великі міжнародні проекти, роблячи практично весь спектр аудиторсько-консультаційних послуг, із залученням не тільки свого чималого штату в

Україні, але і необхідних фахівців з інших офісів, у тому числі добре знайомих з економіко-юридичними особливостями залучення до участі у виконанні такого проекту чи підприємців владних структур тієї чи іншої країни.

Але і "велика п'ятірка" - це ще далеко не весь аудит і в країнах Заходу. Крім цих величезних, граючих вирішальну роль у світовому аудиті і фірм, що вважаються транснаціональними корпораціями, майже скрізь існують і аутсайтери від аудита. Це невеликі аудиторські фірми, і за умови державної підтримки (хоча б на рівні вітчизняного права!) вони цілком життєздатні. На щастя, в аудиторській діяльності це можливо, оскільки дійсний аудитор, як правило, - особистість, інакше він не аудитор.

Функціонування великої кількості аудиторських фірм не дозволяє деяким користувачам оцінити незалежність і компетентність окремих фірм. Професійне поведіння аудиторів у США контролюється дуже різними способами. В Україні така система тільки починає створюватися, хоча деякі її елементи в первісних варіантах уже є, наприклад кваліфікаційні іспити аудиторів, вимоги їх безупинної професійної підготовки, перші спроби створення вітчизняних стандартів по проведенню аудита і т.д.

Аудиторська Палата України планує стати членом Міжнародної асоціації бухгалтерів і аудиторів (International Federation of Accountants - IFAC), у яку входить близько 90-100 країн світу. (Повний перелік цих країн публікується в щорічному звіті цієї міжнародної асоціації.)

IFAC довгий час установлювала міжнародні норми аудита (через Міжнародний комітет з аудиторської практики), але недавно прийняла рішення перейменувати їх у стандарти аудита. Очевидно, це зроблено для підвищення авторитетності зазначених документів. Вони можуть стати основою для підвищення якості аудиторських послуг. Ці норми і стандарти IFAC встановлює в декількох областях:

- а) міжнародні норми по аудиті;
- б) міжнародні практичні правила управлінського обліку;
- в) міжнародні норми по суспільному секторі.

Усю свою роботу з аудита й обліку IFAC організує через свої комітети. В даний час серед них: Комітет з аудиторської практики, Комітет з навчання, Комітет з етики, Комітет з фінансового обліку й управлінського обліку, Комітет із планування, Комітет із суспільного сектора й ін..

У кожній країні організація аудита може мати свої національні особливості, хоча в цілому аудитори усього світу виконують приблизно ту саму за своїм характером роботу. А стандарти і норми аудита не скасовують національні норми і стандарти тієї чи іншої країни.

Навпроти, багато країн розробляють свої власні стандарти і норми, свою методологію аудита, з орієнтацією на необхідність забезпечення основних мінімальних вимог IFAC.

Національні традиції, а також суспільні асоціації аудиторів грають дуже велику роль у становленні і розвитку аудиторської діяльності. Так, у США на розвиток аудита вплинув Американський інститут присяжних бухгалтерів (AICPA). На нього покладені обов'язки:

- а) установлення професійних вимог для присяжних бухгалтерів;
- б) проведення досліджень і публікація матеріалів на теми, зв'язані з бухгалтерським обліком і аудитом;
- в) консультаційні послуги для адміністрації;
- г) консультаційні послуги в області оподаткування й ін..

На розвиток аудита вплинули багато інших установ, асоціації й інститутів. Кожний з них був створений для виконання визначених задач, у них маються дуже різні підходи до аудиторської діяльності.

Однієї з найважливіших, мабуть, варто назвати Комісію з цінних паперів і біржових операцій (Securities and Exchange Commission SEC), що відповідає за розвиток і стійкість фінансового ринку. Крім того, у США існує Головна служба обліку- (The United States General Accounting Office, надалі - GAO). Це позавідомча служба законодавчої галузі федерального уряду. GAO відповідальна тільки перед Конгресом США. Її очолює головний контролер, що і звітує перед конгресом. Основний обов'язок аудиторського персоналу GAO виконувати функцію засвідчення аудиторів саме для конгресу.

Різні урядові заклади США періодично надають для конгресу визначені види фінансової інформації (у тому числі і про витрату бюджетних коштів, виконанні урядових замовлень). Велика частина підготовленої ними інформації піддається аудиторській перевірці фахівцями GAO перед її представленням конгресу. Оскільки витрати і доходи урядових закладів визначаються законодавчими актами, то основний зміст цих аудитів - не традиційний аудит завершеної бухгалтерської звітності, а аудит на відповідність. Інші обов'язки аудиторів GAO в принципі такі ж, як і у фахівців незалежних аудиторських фірм..

Крім перерахованих організацій, що поєднують аудиторів у США, варто назвати такі, як:

- 1) Американська асоціація бухгалтерів (American Accounting Association - AAA), що поєднує головним чином викладачів бухгалтерського обліку, аудита і фінансового аналізу;
- 2) Національна асоціація бухгалтерів США (National Association of Accountants - NAA). Це позавідомча асоціація бухгалтерів, що працює в різних галузях матеріального виробництва, неприбуткових підприємствах, банках, страхових компаніях і ін.;
- 3) Інститут фінансових працівників (Financial Executives Institut -FEI), у якому об'єднані головним чином фінансові директори і головні бухгалтери;
- 4) Асоціація бухгалтерів державних установ (Association of Government Accountants - AGA). У цій асоціації складаються бухгалтери державних (федеральних, рідше муніципальних) установ, служб і агентств;
- 5) Асоціація фахівців з комп'ютерного аудиту (EDP Auditors Association) і ін.

Широко відомі також основні організації, що поєднують присяжних бухгалтерів у Великобританії:

- 1) Інститут присяжних бухгалтерів Англії й Уельсу (The Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW чи ACA, FCA);

2) Суспільна асоціація дипломованих бухгалтерів (The Chartered Association of Certified Accountants - CACA чи ACA, FCCA);

3) Суспільний інститут бухгалтерів-аналітиків (The Chartered Institute of Management Accountants - CIMA чи ACMA, FCMA);

4) Інститут присяжних бухгалтерів Шотландії (The Institute of Chartered Accountants of Scotland -ICAS чи CA);

5) Суспільний інститут національних фінансів і бухгалтерського обліку (The Chartered Institute of Public Finance and Accountancy –CIPFA чи IPFA);

6) Інститут присяжних бухгалтерів Ірландії (The Institute of Chartered Accountants of Ireland ICAI чи ACA, FCA).

У Китаї, що раніш нашої країни встав на шлях ринкових перетворень, ще в 1982 р. була створена Аудиторська адміністрація КНР. Крім того, під програму розвитку аудита Китай одержав і використовував 180 млн дол. І отут дійсно прислухаєшся до думки Збигнева Бжезинського: "Китайська модель реформ виразно довела, що вона більш успішна, чим радянський варіант перебудови" .

Робота зовнішніх (незалежних) аудиторів багато в чому спирається на результати роботи аудиторів внутрішніх (більш докладно це розглянуто в параграфі 1.8 дійсної глави). У США професійна організація внутрішніх аудиторів була створена в 1941 р. і одержала назву Інституту внутрішніх аудиторів, що незабаром прийняла девіз: прогрес через партнерство. На початку 70-х рр. інститут переніс свій міжнародний центр у штат Флорида. Свою діяльність зазначений інститут будує на базі:

- а) загальних професійних знань внутрішніх аудиторів;
- б) програми безупинного професійного розвитку;
- в) економічного кодексу;
- г) професійних норм;
- д) програми сертифікації.

Така організація внутрішніх аудиторів була викликана необхідністю об'єднати їхні розрізнені зусилля по захисту своїх інтересів, а також по подальшому розвитку професійної майстерності, підвищенню ефективності діяльності. Інститут координує і регулює діяльність внутрішніх аудиторів, забезпечує загальноосвітню діяльність і розробляє норми даної професійної практики. Він постійно розширює свої функції і служби внутрішніх аудиторів.

Інститут визнаний авторитетом у професійному світі внутрішніх аудиторів. Він нараховує десятки тисяч членів, що працюють більш ніж у 100 країнах. Крім відділень інституту в США маються національні інститути того ж профілю в Австралії, КНР, Індії, Ізраїлі, Японії, Малайзії, Новій Зеландії, Південній Африці, Великобританії і Північній Ірландії.

Тема 8: Зміст міжнародних стандартів.

Міжнародні стандарти використовуються в багатьох країнах по-різному. В одних країнах (Австралія, Бразилія, Індія) міжнародні стандарти виступають в якості бази для розробки національних стандартів. В інших країнах, не розробляють власні стандарти аудиту (Кіпр, Малайзія, Нігерія, Шрі-Ланка), вони виступають в якості національних. У країнах з усталеною інститутом аудиту (Канада, Великобританія, Ірландія, США) положення МСА приймаються до відома професійними аудиторськими організаціями. Крім того, міжнародні аудиторські об'єднання і організації застосовують МСА при проведенні аудиту фінансової звітності транснаціональних корпорацій.

У країнах, де існують національні стандарти, саме останні відіграють вирішальну роль. Міжнародні стандарти аудиту не скасовують місцевих положень, що регулюють аудит фінансової або іншої інформації у кожній окремій країні. У тій мірі, в якій місцеві положення відповідають МСА, аудит, проведений відповідно до національних положень, автоматично буде відповідати аудиту, що ведуться відповідно до МСА. У тому випадку, якщо місцеві положення відрізняються або суперечать міжнародним стандартам аудиту, організації - члени МФБ включають у свої національні стандарти аудиту принципи, на яких засновані міжнародні стандарти аудиту, розроблені МФБ.

Країни - члени МФБ, які бажають взяти МСА в якості своїх національних стандартів, направляють відповідну заяву до Ради з міжнародних стандартів аудиту та впевненості. Цей документ визначає юридичну силу прийнятих стандартів та можливості їх застосування в конкретній країні. Рада, у свою чергу, розробляє та затверджує пояснювальне передмова за статусом кожного МСА, прийнятого в якості національного.

Якщо у МСА містяться рекомендації, значно відрізняються від закону або практики країни, то в пояснювальному передмові розкриваються такі відмінності. При необхідності Рада дозволяє країнам - членам МФБ розробляти додаткові стандарти з питань, що мають істотне значення в даній країні, але не освітленим в МСА.

Міжнародні стандарти дозволяють уніфікувати національні стандарти. Професійні аудиторські об'єднання різних країн переглядають свої професійні стандарти з метою наближення їх до міжнародних підходів. Процес гармонізації аудиторських стандартів досить тривалий і може зайняти кілька десятків років, оскільки кожна країна має різний рівень економічного розвитку. Не можна забувати і про менталітет нації, тобто про спосіб мислення, навичках, кваліфікації, культурі, традиціях. Те, що може бути прийнятно для однієї країни, не підходить для іншого. Тим не менш особливості об'єктивного і суб'єктивного характеру стираються. Проте міжнародні стандарти - це не панацея від усіх бід, а лише дієвий інструмент вдосконалення національних

стандартів, головна мета яких зводиться до формування професійного судження аудитора.

У Росії розробка аудиторських правил (стандартів) ведеться самостійно з урахуванням положень міжнародних стандартів аудиту.

Робота над сучасним варіантом системи загальноросійських аудиторських стандартів почалася в нашій країні в 1995 р. З самого початку ця система створювалася як національний аналог системи міжнародних аудиторських стандартів.

У Росії сутність аудиторських стандартів визначена в ст.9 Закону "Про аудиторську діяльність в РФ", відповідно до якої правила (стандарту) аудиторської діяльності представляють собою "єдині вимоги до порядку здійснення аудиторської діяльності, оформлення та оцінки якості аудиту та супутніх йому послуг, а також до порядку підготовки аудиторів та оцінки їх кваліфікації".

Встановлено, що всі стандарти можуть бути розділені на:

федеральні стандарти, обов'язкові для виконання аудиторами та фірмами-клієнтами (за винятком положень стандартів, щодо яких зазначено, що вони мають рекомендаційний характер). Вони затверджуються постановами Уряду РФ;

внутрішні стандарти аудиторських фірм і професійних об'єднань. Вони не можуть суперечити федеральним стандартам, і їх вимоги не можуть бути нижчі за вимоги федеральних стандартів.

Структура федеральних правил (стандартів) аналогічна міжнародним стандартам аудиту і містить розділи:

1) введення. У вступі визначаються мета стандарту, основні терміни, що використовуються в стандарті;

2) параграфи, що розкривають зміст стандарту;

3) додатки, в яких наводяться приклади процедур, таблиці і т.д.

Стандарти аудиту - Федеральні правила (стандарту) аудиторської діяльності та правила (стандарту) аудиторської діяльності, схвалені Комісією з аудиторської діяльності при Президенті Російської Федерації, - визначають правила проведення аудиту в цілому. З урахуванням того, що в їх основі лежать міжнародні стандарти аудиту, дані стандарти дозволяють проводити аудит і відповідно до російських ПБО, і відповідно до МСФЗ.

Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту є ефективним інструментарієм формування якісної фінансової інформації. Вони засновані на узагальненні світової практики в області обліку, звітності та аудиту, забезпечують простоту сприйняття фінансової інформації та чітку економічну логіку.

МСА та МСФЗ практично не пов'язані один з одним і розглядають різні боки бухгалтерської діяльності.

МСФЗ містять вимоги щодо підготовки фінансової звітності, тобто регламентують процедуру відображення та розкриття у бухгалтерській звітності інформації про активи, заборгованості, прибутку, збитки, оцінці

бухгалтерських статей і т.п. МСФЗ уніфікують основоположні вимоги бухгалтерського обліку, такі як

Тема 9: Зміст національних стандартів.

Аудиторська палата України рішенням №73 від 18.12.1998 року затвердила систему національних нормативів аудиту, яка визначає діяльність аудиторів в усіх сферах.

Аудиторські стандарти в Україні розроблені на підставі міжнародних стандартів аудиту (International Standard on Auditing - ISA) Система міжнародних стандартів свідомо абстрагована від будь-якого національного законодавства. У стандартах України враховані особливості законодавства і характерні особливості економічного періоду її розвитку.

Аудиторська палата України з метою регламентування правил і порядку проведення аудиту та виконання аудиторських послуг розробляє і частково завершила складання національних стандартів аудиту. Ґрунтуються вони на законодавстві України про аудиторську діяльність і міжнародних нормах аудиту, а також професійній термінології, прийнятій у світовій практиці.

Правові й організаційні основи аудиторської діяльності в Україні регламентуються законодавством, а також нормативними актами про сертифікацію фахівців з аудиту і ліцензування їхньої діяльності. Основними концепціями з розробки національних стандартів, затверджених Аудиторською палатою України, передбачено скласти двадцять основних нормативів .

Т а б л и ц я 3

Орієнтовний перелік національних нормативів аудиту України, їх зміст і використання при проведенні аудиту

№ чор.	Найменування нормативу	Зміст нормативу	Призначення нормативу
1	Мета та завдання аудиту	Обґрунтовуються мета функціональні завдання у фінансово-господарському контролю	На організаційній стадії при формуванні завдання аудиту (аудиторам) на проведення робіт
2	Договір на проведення аудиту	Умови договірних відносин при проведенні аудиту. Мета договору та його структура, предмет договору, зобов'язання сторін, вартість виконаних робіт	При встановленні договірних відносин на проведення аудиту; визначенні обсягу робіт, строку їх виконання, порядку здавання-приймання, оплати вартості виконаних робіт, а також форми і строки розрахунків за них
3	Основні принципи	Викладаються принципи	Додержання професійної сти-

	ципи, які регулюють аудит	професійної етики та методології аудиту. Принцип професійної етики — незалежність, об'єктивність, конфіденційність, компетентність, доброзичливість. Методологічні принципи — вибір методики і прийомів аудиту, оцінка значущості аудиту, критерії достовірності висновків, запобігання ризикам та ін.	ки аудитора, добір методики проведення аудиту. Визначається при доборі аудитора відповідність його професійних знань темі аудиту, розуміння міжнародних і національних стандартів, нормативів і директив з бухгалтерського обліку і аудиту. Володіння методичними прийомами і процедурами аудиту
4	Планування аудиту	Методичні рекомендації щодо планування діяльності аудиторської фірми і окремого аудитора, спрямовані на якісне і своєчасне виконання аудиторських робіт	Ритмічне завантаження роботою аудиторської фірми і окремих аудиторів, контроль виконання договірних зобов'язань з аудиторських робіт за якістю і кількістю. Формування портфеля замовлень
5	Оцінка ризиків та вплив їх на аудиторські процедури	Рекомендації щодо оцінки власного і ризику та вплив їх на застосування аудиторських процедур	Різним формам ризику, який може бути у процесі аудиту, можна запобігти при поєднанні методичних прийомів економічних і документальних та притаманних їм процедур
6	Оцінка системи внутрішнього контролю	Визначається зміст внутрішнього контролю (аудиту) та його функції в управлінні мікроекономікою	Використовується зовнішнім аудитом для дослідження стану менеджменту, маркетингу та складання рекомендацій щодо поліпшення управління суб'єктами господарювання
7	Критерії істинності доказів і достовірності при застосуванні в аудиті	Розглядаються докази, які мають суттєве значення для достовірності висновків аудиту	Застосовуються критерії оцінки доказів при виявленні недоліків у суб'єктів господарювання, виявлених аудитом; суттєві — враховуються, не суттєві — відкидаються
8	Аудиторські свідчення	Аудиторські свідчення — це відомості, одержані аудитором у процесі перевірки діяльності суб'єкта господарювання. Це нова інформація, добута аудитором у процесі дос	Аудиторські свідчення (обґрунтування висновків) мають бути переконливими, спиратися на різні види доказів. Норматив дає можливість класифікувати різні види свідчень, взаємонереві-

		лідження первинних документів, облікових реєстрів, проведення інвентаризації цінностей та інших джерел	ряти одні докази іншими, застосовуючи при цьому різні методичні прийоми і процедури, але вони мають бути підтверджені первинними документами
9	Ризик впливу конкретних факторів та аудиторських вибірових спостережень	Подано методичні рекомендації щодо проведення вибірових спостережень у аудиторському контролі та можливий ризик у оцінці конкретних факторів	Репрезентативність статистичного песуцільного спостереження при проведенні аудиту обумовлюється змістом господарських операцій (перемірювання тканин, переважування великих партій затарених товарів та ін.) з метою запобігання виконанню трудомістких робіт у процесі аудиту
10	Аналіз інформації	Розглядаються методичні прийоми дослідження інформації про фінансово-господарську діяльність у процесі аудиту господарюючих суб'єктів	Дослідження фінансово-господарської діяльності аудиторської провадиться на підставі інформації за допомогою розрахунково-аналітичних методичних прийомів. Норматив сприяє поліпшенню аналізу інформації та підвищує достовірність висновків аудиту
11	Формування висновків аудиту	Розкривається суть методичних прийомів і процедур узагальнення результатів дослідження аудиту за формою, змістом, хронологією, документування проміжних результатів аудиту	Формування висновків аудиторської провадиться після групування виявлених недоліків за періодами їх виникнення, змістом, матеріально відповідальними особами та ін. Норматив узагальнює досвід формування висновків аудиту
12	Документальне оформлення аудиту	Документальне оформлення аудиту складається з двох видів документів: робочих та підсумкових. Норматив розкриває зміст цих документів та регламентує їх застосування в процесі аудиту	Аудиторський звіт і висновок повинні бути документально підтверджені, тому важливо при цьому правильно застосовувати робочу і підсумкову документацію. Норматив допомагає аудитору використати документи в системі доказів негативних явищ та запобігати їм у подальшій діяльності суб'єкта господарювання. Робочі документи - це різного роду групування негативних даних

			з господарювання за центрами утворення і місцем від повідальності за них. Підсумкові — документи узагальнення результатів аудиту
13	Аудиторський висновок	Розроблено методичні рекомендації щодо складання аудиторського висновку на основі МІЛ та чинного законодавства України. Подано структуру аудиторського висновку та їх види (безумовно позитивний, умовно-позитивний із застереженнями)	Норматив унормовує складання аудиторського висновку узагальненням міжнародного і національного досвіду аудиту. Це сприяє уніфікації аудиторських висновків, підвищенню їх обґрунтованості та адресності
14	Використання матеріалів іншого аудиторського звіту або експерта	Наведено перелік матеріалів, зібраних іншими аудиторами, та даються рекомендації щодо використання їх при проведенні аудиту	За умов повної довіри до матеріалів інших аудиторів, ревізорів, експертів нормативом регламентується використання їх в аудиті. Це можливо лише за умови, що ці матеріали зібрані на тому самому суб'єкті господарювання і пройшли апробацію у замовника, правоохоронних, податкових та інших органах.
15	Відповідальність аудитора за висновок	Унормовується форма відповідальності за складений висновок аудитора щодо чинного законодавства, договірних умов та ін.	Застосовується при визначенні відповідальності аудитора. Аудитор може нести відповідальність за неправильний висновок, складений навмисно з власних корисливих цілей або з інших причин зловживання. Відповідальність аудитора за висновок може передбачатися угодою із замовником аудиту або чинним законодавством і нормативно-правовими актами

З поданого орієнтовного переліку національних норм аудиту, їх змісту і використання при проведенні аудиторських робіт видно, що вони мають певну відмінність від МНА, обумовлену законодавством України та чинними нормативно-правовими актами з питань бухгалтерського обліку і звітності,

фінансово-господарського контролю і аудиту. Значна частина національних норм аудиту затверджена до застосування Аудиторською палатою України, інші — на стадії завершення розробки і апробації. За структурою побудови вони відповідають МНА, що сприяє використанню зарубіжного досвіду в аудиторській діяльності.

Норми аудиту передбачають основні принципи виконання аудиторських робіт, але не є методиками чи інструкціями до застосування методичних прийомів та притаманних їм процедур аудиту. Норми аудиту не мають законодавчого статусу, тому не є обов'язковими для застосування у практиці аудиторської діяльності, хоч у міжнародному і вітчизняному аудиті цих норм здебільшого дотримуються. Разом з тим до норм аудиту розробляються конкретні методики, методичні рекомендації, які сприяють поглибленому дослідженню питань, поставлених на вирішення аудиту. Так, Аудиторська палата України, дотримуючись основних положень нормативу № 13 "Аудиторський висновок", затвердила методичні рекомендації до нього, які стосуються вимог до перевірки балансу та річної фінансової звітності суб'єкта підприємницької діяльності та складання аудиторського звіту і висновку аудитора. Методичними рекомендаціями розкривається зміст повноти перевірки первинних документів аудитом, відображення їх у облікових регістрах; адекватність показників аналітичного і синтетичного бухгалтерського обліку, головної книги, балансу і фінансової звітності на певні звітні періоди, які правдиво відображають фінансово-господарську діяльність суб'єкта підприємництва, повноту і своєчасність сплати державних і муніципальних податків, ліквідність і платоспроможність його, гарантії від банкрутства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аудит і ревізія підприємницької діяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит". / Ф.Ф. Бутинець та ін.; [за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця]. -Житомир: ПП "Рута", 2001.-416с.
2. Бардаш С.В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень. Монографія. / Бардаш С.В. - К.: КНТЕУ, 2008. -311с.
3. Білуха М. Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: Підручник для студентів вищих навч. закладів. / Білуха М. Т ., Микитенко Т. В. -К. : Українська академія оригінальних ідей, 2005. - 886 с.
4. Державний фінансовий контроль. Теретичні положення й нормативно-правові акти / [Бодюк А. В., Ковальчук М. К. , Богдан А. В. та ін.]. -К.: Кондор, 2009.-538с.
5. Державний фінансовий контроль. Підручник / [Булгакова С.О., Барановська В.Г., Єрмошенко Л.В. та ін.]. - К.: КНТЕУ, 2008. - 302с.
6. Контроль і ревізія: Підручник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів. / [Бутинець Ф.Ф., Виговська Н.Г., Малюга Н.М., Петренко Ні.]; за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. - [3-є вид., доп. і перероб.] -Житомир: ПП "Рута", 2002. - 544 с.
7. Виговська Н.Г. Господарський контроль в соціально орієнтованій економіці: проблеми теорії і методології: Монографія / Виговська Н.Г. - Житомир: ЖДТУ, 2006. - 288 с.
8. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль. Навчальний посібник / Гуцаленко Л. В., Дерій В. А., Коцупатрий М. М. - К.: ЦУЛ, 2009. - 424с.
9. Державний фінансовий контроль: Навч.-метод, посіб. Для самост. вивч. дисципліни / [Н. С. Вітвицька, І. Ю. Чумакова, М. М. Коцупатрий, М. Т. Фенченко]. — К.: КНЕУ, 2003. — 408 с.
10. Дікань Л.В. Контроль і ревізія. Навчальний посібник / Дікань Л.В. -К.: ЦУЛ, 2004. -247с.
11. Закон України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність" [Електронний ресурс] : прийнятий Верховною Радою від 16.07.99 № 996. - Режим доступу: [пп.р:/ЛЎлу\Ў. 2акоп.гас!а.Ѕоу.иа.](http://zakon1.rada.gov.ua)
12. Закон України "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні" [Електронний ресурс] : введений в дію Постановою Верховної Ради України від 26.01.93р., остання редакція від 22.05. 2008 року / Режим доступу: [ппр:/Лу\у\у. 2акоп.гас!а.Ѕоу.иа.](http://zakon1.rada.gov.ua)
13. Інструкція про інвентаризацію основних засобів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків [Електронний ресурс] : затверджений наказом Мінфіну України від 11.08.94 № 69 (зі змінами та доповненнями) / Режим доступу: [ппр:/Лу\у\у. 2акоп.гас!а.Ѕоу.иа.](http://zakon1.rada.gov.ua)
14. Крисюк В. І. Ревізія і контроль у промисловому підприємстві: Навч. посібник для
15. студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів /

- Крисюк В. І. -К.: Видавництво Європейського університету, 2002. - 350с.
- 16.Мето дика проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]: затвердженої наказом ГКРУ 04.08.2008 №300 / Режим доступу: Бґір:/Лу\у\у.
- 17.гакоп.гасіаоу.иа.
- 18.Мних Є.В. Фінансовий контроль бюджетних ресурсів. Монографія. - К.:КНТЕУ,
- 19.2008.-185с. 17.Мурашко В. М. Контроль і ревізія діяльності підприємств промисловості України. Навч. посібник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних
- 20.закладів / Мурашко В. М. - К.: Центр навчальної літератури, 2004. - 450с.
- 21.ПавлюкВ. В. Контроль і ревізія, Навчальний посібник/Павлюк В. В., Сердюк В. М.
- 22.-К. :ЦУЛ, 2006. - 196с.
- 23.Положення про Головне контрольно-ревізійне управління України, [Електронний ресурс] : затверджене постановою КМУ від 27.06.07р. № 884. / Режим доступу: Бїір:/Лу\у\у. гакоп.гасіа.Аоу.иа.
- 24.Порядок визначення розміру збитків від розкрадання, недостачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, [Електронний ресурс] : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.96 № 116./ Режим доступу: пир:/Лу\у\у. гакоп.гасіа.ЮУ.иа.
- 25.Порядок планування контрольно-ревізійної роботи органами державної контрольно-ревізійної служби [Електронний ресурс] : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2001 р. N 955/ Режим доступу: пїір:/Лу\у\у. 2акоп.гас1а.§оу.иа.
- 26.Порядок проведення інспектування державною контрольно-ревізійною службою,
- 27.[Електронний ресурс] : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від
- 28.20 квітня 2006 р. N 550 / Режим доступу: Бїр:/Лу\ууу. 2акоп.гас1а.§оу.иа.
- 29.Порядок проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту окремих господарських операцій, [Електронний
- 30.ресурс] : затвердженого постановою КМУ від 20.05.09р. / Режим доступу: пїір:/Лу\у\у. гакоп.гасіа.оу.иа.
- 31.Порядок проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту діяльності суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]: затвердженого постановою КМУ від 25.03.06р. № 361 / Режим доступу: БПр:/Лууууу. 2акоп.гас1а.§оу.иа.
- 32.Романів Є. М. Контроль і ревізія: Навч. Посібник для студентів спеціальності "Облік
- 33.і аудит" вищих навчальних закладів / Романів Є. М., Хом'як Р. Л, Мороз А. С. -
- 34.Львів: Інтелект - Захід, 2004. - 435с.
- 35.Стрельников Р. В. Контроль і ревізія. Практикум. Навчальний

- посібник /Стрельніков Р. В. - К.: ЦУЛ, 2007. - 336с. 27.Усач Б.Ф. Контроль і ревізія Підручник / Усач Б.Ф. [6-те вид., стер.] -К. : Знання-Прес, 2005.-253 с.
- 36.студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних закладів / Крисюк В. І. -К.: Видавництво Європейського університету, 2002. - 350с.
- 37.Методика проведення органами державної контрольно-ревізійної служби державного фінансового аудиту суб'єктів господарювання [Електронний ресурс]: затвердженої наказом ГКРУ 04.08.2008 №300 / Режим доступу: Бгїр:/Лу\у\у.
- 38.гакоп.гасіа.Аоу.иа. Іб.Мних Є.В. Фінансовий контроль бюджетних ресурсів. Монографія. -К.:КНТЕУ, 2008.-185с. 17.Мурашко В. М. Контроль і ревізія діяльності підприємств промисловості України.Навч. посібник для студентів спеціальності "Облік і аудит" вищих навчальних